

TIENVIITTA

Itlan politiikkasuositukset
2022:3

Tiina Ristikari, Aapo Hiilamo, Taru Lilja • Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiö
Jaakko Helander • Hämeen ammattikorkeakoulu

Lasten yhdenvertaisten koulutuspolkujen saavuttamiseksi tarvitaan kunnianhimoisempia toimia:

Selkeä vastuunjako, yhteiset tavoitteet ja seuranta sekä teeman sisällyttäminen koulutukseen

Kuntien ja valtion vastuunjako on jäsentymätön. Tarvitaan yhteiset tavoitteet ja laadunvarmistusjärjestelmä.

Palvelujen tulee tukea perheitä kuormittavissa tilanteissa, jotta lapsen arki olisi mahdollisimman sujuvaa ja lapsen oppiminen mahdollista.

Lisätään kasvatus- ja opetushenkilöstön ymmärrystä perhetaustan vaikutuksesta koulutuspolkuihin, muun muassa sosioekonomisen tilanteen sekä kieli- ja kulttuuritaustan osalta.

Lasten ja nuorten osallisuus on huomioitava vahvemmin varhaiskasvatuksessa sekä koulutus- ja palvelujärjestelmässä ja niiden kehittämisessä. Kuuleminen tulee toteuttaa lasten ehdoilla siten, että lapsi kokee olevansa arvokas toimija arjessaan ja saa tuottaa tietoa omista lähtökohdistaan.

Perhetausta kytkeytyy vahvasti koulutuspolkuihin. Koulutuksen eriarvoisuus on yksi keskeisistä köyhyyden ylisukupolvisuuden mekanismeista. Kyseessä on sitkeä ongelma. Yhtäläisiin koulutusmahdollisuuksiin on Suomessa yksimielinen pyrkimys, mutta ei yhtä ratkaisua.

Itlan Samalta viivalta -ohjelma etsii ratkaisuja lapsiperheköyhyyteen. Ohjelman alussa selvitettiin, mitä tutkimustiedon perusteella voidaan sanoa perhetaustan yhteydestä koulutukseen ja miten tähän yhteyteen voidaan vaikuttaa. Selvityksessä hyödynnettiin ilmiökarttamenetelmää, jossa monimutkaista ilmiötä lähestytään yhdistämällä asiantuntijatietoa ja systemaattista tiedonhakua. Prosessi sisälsi kolme keskustelua, jossa tutkijat, ammattilaiset ja päättäjät pohtivat aiheeseen liittyviä keskeisiä teemoja ja myyttejä. Tämä politiikkasuositus laadittiin keskusteluissa esiin nousseiden huomioiden ja tutkimustiedon perusteella. Aikaisempien keskustelujen sisältö on tiivistetty Kasvun tuki -aikakauslehden artikkelissa Tutkijat pohtivat ilmiöpöydässä perhetaustan vaikutusta koulutuspolkuihin – teemoiksi nousivat väliinpuotoaminen ja valinnanvapaus. Aiheeseen liittyvä tutkimus on tiivistetty Itlan kirjallisuuskatsauksessa Rapid review: perhetaustasta kumpuavat erot koulumenestyksessä ja koulutuspoluissa.

Suomessa on toimiva koulutusjärjestelmä, joka pystyy tukemaan monia muita maita paremmin tasavertaisia mahdollisuuksia oppia. Haasteita kuitenkin on, kuten myös ilmiökarttaprosessi osoitti. Esittelemme tässä politiikkasuosituksessa kolme keskeistä esiin nousutta ongelmaa, jotka koskevat palvelujen, kunnan ja valtion sekä opetushenkilöstön rooleja. Hahmottelemme myös ratkaisuja ilmiöpöytäkeskustelujen pohjalta. Ratkaisut eivät suoraan edusta keskustelujen osallistujien näkemyksiä.

ONGELMA:

Palvelut eivät pelaa tarpeeksi hyvin yhteen kasvuympäristöjen kanssa

RATKAISU:

Yhteisten, kunnianhimoisten tavoitteiden kirkastaminen

Neuvolassa ja peruskoulussa kohdataan lähes kaikki ikäluokan lapset. Näissä palveluissa havaitaan, että osalla perheistä ja lapsista on sellaisia kuormittavia tilanteita tai haasteita, jotka vaikuttavat lapsen oppimiseen ja muuhun hyvinvointiin. Palvelujen tulisi pystyä tukemaan perheitä kuormittavissa tilanteissa niin, että lapsen arki olisi mahdollisimman sujuvaa. Ilman koulutus- ja palvelujärjestelmän yhteispeliä perhetausta määrittää entistä enemmän koulutuspolkuja. Verkostomainen työote ei enää riitä, vaan yhteistyön tulisi olla kiinteä osa rakenteita ja arjen sujuvuuden tukemisen tulisi olla ensisijaista myöhempien ongelmien ehkäisemiseksi.

Lasten ja perheiden palvelut ovat kehittyneet merkittävästi viime vuosikymmenien aikana, mutta pal-

veluverkoston monimutkaisuus aiheuttaa haasteita. Sekä ammattilaiset että päättäjät ovat huolissaan pois käännyttämisen ja vastuun siirtelyn kulttuurista. Lapsen ja perheen siirtäminen palvelusta toiseen tai ammattilaiselta toiselle rasittaa arkea ja heikentää turvallisuuden tunnetta. Tarvitaan tutkimusta siitä, miksi näin toimitaan, ja miten tilannetta voitaisiin parantaa.

Ongelman ratkaiseminen edellyttää yhteistä tahtotilaa ja rakenteellisia uudistuksia. Koska olemassa olevaan tilanteeseen on helppo tyytyä, tarvitaan kunnianhimoa tehdä asiat entistä paremmin. Pois käännyttämisen kulttuuri korjataan yhteisellä tahtotilalla ja rakenteilla, jotka mahdollistavat eri sektoreiden yhteisen työn perheiden arjen tueksi. Rakenteelliset uudistukset ovat edellytys yhdenvertaiselle palvelujärjestelmälle. Erityisesti tarvitaan paikallisen tason rakenteita, jotka mahdollistavat pysyvästi monialaisen ja toiminnallisen yhteistyön. Koulun ja palvelujen tulee yhdessä tukea lapsen arkea ja pärjävyyttä erilaisissa perhetilanteissa.

ONGELMA:

Kuntien ja valtion välisen vastuunjaon jäsentymättömyys aiheuttaa haasteita koulutuksessa

RATKAISU:

Yhteiset tavoitteet ja seurantajärjestelmä

Kunnilla on vahva itsehallinto koulutuksen järjestämisessä. Kasvatus ja koulutus ovat kuntien ydintoimintoja. Kunnilla on kuitenkin eri lähtökohdat koulutuksen laadukkaaseen järjestämiseen. Kahden politiikkatason – kuntien ja valtion – rinnakkaisuus vaikeuttaa yhdenvertaisten koulutusmahdollisuuksien toteuttamista.

Kuntien autonomisuus mahdollistaa nopean tarttumisen paikallisiin haasteisiin. Paikallisilla toimijoilla on myös paras ikkuna lasten ja nuorten elämään. Kunnilla ei kuitenkaan ole välttämättä resursseja sivistystoimen tietoperustaiseen suunnitteluun tai resurssit eivät tarkoituksenmukaisesti kohdistu kasvatukseen. Kasvatus- ja koulutusalan asiantuntijat eivät välttämättä ole mukana kuntapolitiikan valmistelussa.

Kuntien erojen vuoksi sattuma – mihin kuntaan lapsi syntyy – vaikuttaa lapsen koulutuspolkuun ja siihen, miten perhetausta ohjaa koulutusmahdollisuuksia. Väestökehitys korostanee tätä eriarvoisuutta.

Kuntien erojen tasaaminen edellyttää laadunvarmistusjärjestelmää, jolla huolehditaan sitä, että lapsen oikeudet koulutuksessa toteutuvat. Laadunvarmistuksella taataan, että opetus on laadukasta paikasta riippumatta, eivätkä alueelliset erot kärjistä perhetaustan merkitystä.

Lisäksi päätöksenteon eri tasojen yhteistyön parantamiseksi tarvitaan jaettava tilannekuvaa ja jaettuja tavoitteita. Kun tavoitteet ovat selvät, valtio, hyvinvointialueet ja kunnat voivat tehdä yhdessä sopimuksia, jotka parantavat koululaisten hyvinvointia ja oppimista. Vastuutaho näiden kolmen hallinnon

tason yhteistyön kehittämiseksi tulisi myös nimetä. Rahoituksen tulisi tukea tätä alueen sisältä lähtevää muutosta vaikuttavuusperustaisesti. Lisäksi tarvitaan translationaalista tutkimusta vauhdittamaan paikallista kehittämistyötä sekä arvioimaan toiminnan vaikuttavuutta.

ONGELMA:

Kasvatus- ja opetushenkilöstö ei huomioi tarpeeksi perhetaustaa

RATKAISU:

Kasvatusalan ja opettajankoulutusten osaamistavoitteisiin ja sisältöihin teemaa tukevia lisäyksiä

Opettaja on lapselle ja nuorelle tärkeä rinnalla kulkija. Opettajalla on suuri merkitys myös yhdenvertaisten oppimismahdollisuuksien kannalta. Varhaiskasvatushenkilöstön, opettajien, erityisopettajien ja opinto-ohjaajien koulutuksessa, palkkaamisessa ja jaksamisessa on kuitenkin haasteita.

Opettajankoulutukset eivät huomioi riittäväällä tavalla erityisopetuksen, opinto- ja uraohjauksen ja monialaisen yhteistyön kysymyksiä, eivätkä näin ollen valmista opetushenkilöstöä käytännön työssä väistämättä eteen tulevaan monialaiseen yhteistyöhön.

Joustamattomat palkkauskäytännöt hankaloittavat sitoutuneen ja osaavan henkilöstön rekrytoimista. Näihin haasteisiin tulee tarttua, jotta opetus pystyy tukemaan kaikkia lapsia, eikä perhetausta määritä koulutuspolkuja ja -valintoja.

Tärkeää olisi myös lisätä opettajaksi opiskelevien ymmärrystä perhetaustan vaikutuksesta koulutuspolkuihin muun muassa sosioekonomisen tilanteen sekä kieli- ja kulttuuritaustan osalta. Tavoitteena tulisi olla lisätä tietoisuutta vaikutuksista ja keinoja vähentää niitä – myös uudistamalla koulutusjärjestelmän rakenteita. Jo työuralla olevalle opetushenkilöstölle tulisi tarjota samansisältöistä täydennys- ja erikoistumiskoulutusta jatkuvan oppimisen periaatteen mukaisesti.

Monialaisen työn näkökulmasta opettajien ja muun varhaiskasvatuksessa sekä kouluissa työskentelevän henkilöstön ja palvelujärjestelmien välistä yhteistyötä tulisi vahvistaa paikallisesti, alueellisesti ja valtakunnallisesti. Monialaisen yhteistyön osaamista tulisi kehittää systemaattisesti koulutuksessa ja työelämässä.

LISÄTIETOJA

Tiina Ristikari, tutkimusprofessori, kehitysjohtaja
tiina.ristikari@itla.fi, 050 917 7396

Aapo Hiilamo, erityistutkija
aapo.hiilamo@itla.fi, 040 640 2792

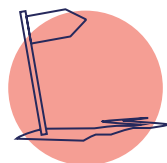
Hiilamo A, Helander J, Ristikari T. Rapid review: perhetaustasta kumpuavat erot koulumenestyksessä ja koulutuspoluissa. (Itlan tutkimukset 2022:1).

Huttu T. Tutkijat pohtivat ilmiöpöydässä perhetaustan vaikutusta koulutuspolkuihin – teemoiksi nousivat väliinpuotoaminen ja valinnanvapaus. Kasvun tuki [Internet]. 2021 [viitattu 21. helmikuuta 2022]; Saatavissa: <https://kasvuntuki.fi/aikakauslehti/julkaisut/kasvun-tuki-aikakauslehti-22021/tutkimus-tutuksi2/>

Itla. Samalta viivalta – ratkaisuja lapsiperheköyhyyteen [Internet]. Itla. 2021 [viitattu 20. tammikuuta 2022].

Saatavissa: <https://itla.fi/samaltaviivalta/>

Tiedoneuvonnan kehittämishanke Sofi. Ilmiökartta: digitalisen median vaikutukset lapsiin, nuoriin ja ikäihmisiin. 2021.

TIENVIITTA

Itlan politiikkasuositukset
2022:3

itla

Itsenäisyyden
juhlavuoden
lastensäätiö